บทที่ 2

กรอบแนวคิดทางทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 กรอบแนวคิดทางทฤษฎี

2.1.1 ความสามารถในการแข่งขัน (Competitiveness)

ปัจจัยที่กำหนดขีดความสามารถในการแข่งขันที่สำคัญ คือ ผลิตภาพหรือประสิทธิภาพการผลิต (Productivity) ซึ่งวัดจากมูลค่าเพิ่มของสินค้าและบริการที่ผลิตได้เทียบกับปริมาณปัจจัยการผลิต ได้แก่ ทรัพยากรมนุษย์ เงินทุนและทรัพยากรธรรมชาติ และอื่นๆ ที่ใช้ไปหนึ่งหน่วย ดังนั้นผลิตภาพของประเทศจึงขึ้นอยู่กับทั้งราคาของสินค้าและบริการที่ประเทศจะขายได้และประสิทธิภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต

2.1.2 เครือข่ายวิสาหกิจหรือคลัสเตอร์ (Cluster)

“เครือข่ายวิสาหกิจ” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Cluster ซึ่งเป็นแนวคิดในการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมที่ริเริ่มโดยศาสตราจารย์ ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ (Prf. Michael E. Porter) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา ศาสตราจารย์ ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ ได้ให้ความหมายของ “เครือข่ายวิสาหกิจ” ว่า คือกลุ่มของธุรกิจและสถาบันที่เกี่ยวข้องมารวมตัวดำเนินกิจการอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน (Geographical Proximity) มีความร่วมมือ เกื้อหนุน เชื่อมโยงและเสริมกิจการซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร (Commonality and Complementarity) ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยความเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Linkages) เป็นความเชื่อมโยงในเชิงกิจกรรมของผู้ประกอบการธุรกิจตั้งแต่ธุรกิจต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ส่วนความเชื่อมโยงแนวนอน (Horizontal Linkages) เป็นความเชื่อมโยงในเชิงความร่วมมือกับอุตสาหกรรมสนับสนุนต่างๆ รวมทั้งธุรกิจให้บริการ สมาคมการค้า สถาบันการศึกษาและฝึกอบรม สถาบันวิจัยและพัฒนา ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันคือ การเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) ซึ่งถือเป็นปัจจัยหลักในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืน (ชมัยพร วิเศษมงคล และคณะ, 2547, น. 1)

2.1.3 ห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain)

ตามแนวคิดของศาสตราจารย์ ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ (Prf. Michael E. Porter) นั้น ห่วงโซ่คุณค่าคือ การเชื่อมโยงของกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างคุณค่าให้แก่ธุรกิจ ซึ่งภาพจำลองของห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ของธุรกิจประกอบไปด้วยกิจกรรม 2 ด้าน คือ (วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ ,รศ.ดร. และคณะ, 2546, น. 20-21)

2.1.3.1 กิจกรรมหลัก (Primary Activities) มี 5 กิจกรรมประกอบไปด้วย การขนส่งขาเข้า (Inbound Logistics) การผลิตหรือการปฏิบัติการ (Operation) การขนส่งขาออก (Outbound Logistics) การตลาดและการขาย (Marketing and Sales)และการให้บริการลูกค้า (Customer Services) กิจกรรมหลักข้างต้นจะต้องทำงานประสานกันตามลำดับขั้นตอนที่เหมาะสมและมีการส่งต่อไปกับยังกิจกรรมถัดไปพร้อมกับการเพิ่มคุณค่าที่เป็นผลลัพธ์ของแต่ละกิจกรรม ลักษณะของการส่งต่อภาระงานอันทรงคุณค่านี้มีความสัมพันธ์กันเป็นสายโซ่ที่ขาดจากกันไม่ได้

2.1.3.2 กิจกรรมสนับสนุน (Support Activities) ประกอบไปด้วย การจัดซื้อจัดหา การพัฒนาเทคโนโลยี การบริหารทรัพยากรมนุษย์ และโครงสร้างพื้นฐานของกิจการ ซึ่งกิจกรรมสนับสนุนจะช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมหลักในห่วงโซ่คุณค่าเป็นไปอย่างมีประสิทธิผลและมีประสิทธิภาพ โดยที่กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้จะมีผลต่อความสามารถในการทำกำไรขององค์กรธุรกิจ

แผนภาพที่ 2.1

ห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain)

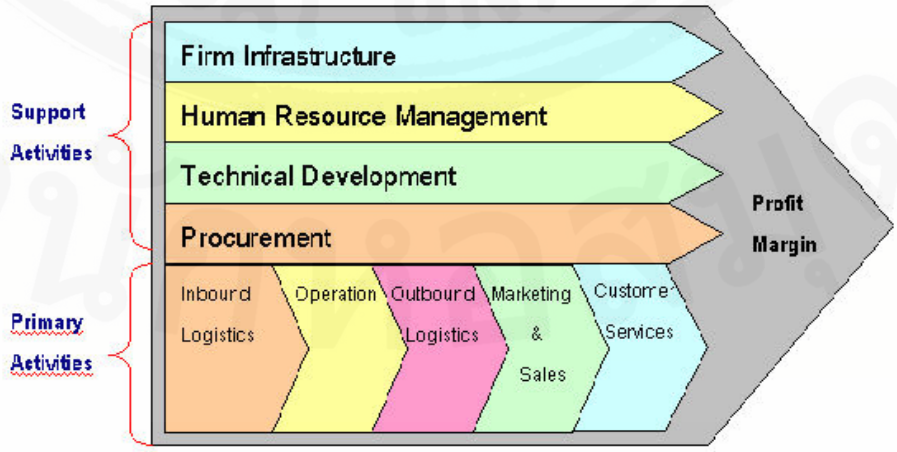

ที่มา : Prf. Michael E. Porter,1985

2.1.4 แรงผลักดันทั้ง 5 (Five Forces Model)

Five Forces Model หรือแรงผลักดันทั้ง 5 เป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์สภาวะการแข่งขันของอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมมุมมองต่างๆ ของอุตสาหกรรมและง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้ ศาสตราจารย์ ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ (Prf. Michael E. Porter) เป็นผู้พัฒนาแนวคิดนี้โดยกล่าวไว้ว่าระดับการแข่งขันในอุตสาหกรรมสามารถพิจารณาได้จากแรงผลักดันทางการแข่งขัน 5 ประการ คือ คู่แข่งขันรายใหม่ อำนาจต่อรองของผู้ซื้อ อำนาจต่อรองของผู้ส่งมอบหรือผู้ขาย ภาวะคุกคามของสินค้าทดแทนและการแข่งขันในอุตสาหกรรม

หัวใจสำคัญของการกำหนดกลยุทธ์ คือ การรับมือการแข่งขัน ซึ่งการแข่งขันไม่ได้เกิดขึ้นจากคู่แข่งขันเท่านั้น แต่จะมีรากฐานมาจากเศรษฐกิจและปัจจัยอื่นๆ นอกเหนือจากคู่แข่งขันในอุตสาหกรรมคือ ผู้ซื้อ ผู้ส่งมอบหรือผู้ขายวัตถุดิบ ผู้เข้ามาใหม่ สินค้าทดแทนซึ่งระดับความรุนแรงของการแข่งขันจะขึ้นอยู่กับประเภทอุตสาหกรรม นอกจากนั้นมีนักวิชาการได้เสนอแรงผลักดันที่ 6 ไว้ในการวิเคราะห์เพิ่มคือ แรงผลักดันจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น เช่น ภาครัฐบาล ชุมชนที่มีผลต่ออุตสาหกรรมนั้นๆ (วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ ,รศ.ดร. และคณะ, 2546, น. 40-48)

2.1.4.1 แรงผลักดันที่ 1 การคุกคามของคู่แข่งขันรายใหม่ (Threat of New Entrants)

การคุกคามของคู่แข่งขันรายใหม่ในอุตสาหกรรมขึ้นอยู่กับอุปสรรคในการเข้ามาใหม่ (Barriers to Entry) และปฏิกิริยาของผู้ประกอบธุรกิจรายเดิมในอุตสาหกรรม ปัจจัยที่ทำให้เกิดอุปสรรคในการเข้ามาใหม่ ได้แก่

- การประหยัดเนื่องจากขนาด (Economic of Scale)
- ความแตกต่างในผลิตภัณฑ์ (Product Differentiation)
- ความต้องการเงินลงทุน (Capital Requirements)
- ต้นทุนในการเปลี่ยนสินค้า (Switching Costs)
- การเข้าถึงช่องทางการจัดจำหน่าย (Access to Distribution Channels)
- ผลกระทบของประสบการณ์ในการผลิต (Learning or Experience Curve)
- นโยบายรัฐบาล (Government Policy)

2.1.4.2 แรงผลักดันที่ 2 อำนาจต่อรองของผู้ซื้อ (Bargaining Power of Buyers)

อำนาจต่อรองของผู้ซื้อเป็นอิทธิพลที่ผู้ซื้อมีต่อการกำหนดราคาและคุณภาพของ

สินค้าและบริการ ส่งผลให้ผู้ประกอบธุรกิจเกิดเกิดต้นทุนการดำเนินงานที่สูงขึ้น และมีอัตรากำไรในการดำเนินงานต่ำ ในทางตรงข้ามหากผู้ซื้อมีอำนาจต่อรองต่ำจะเป็นโอกาสสำหรับผู้ประกอบธุรกิจในการกำหนดราคาและคุณภาพสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองต่อตลาด โดยผู้ซื้อมีอำนาจต่อรองภายใต้ปัจจัยดังต่อไปนี้

- จำนวนของผู้ซื้อ (Buyer Concentration and Firm Concentration)
- อำนาจต่อรอง (Bargaining power)
- ผู้ซื้อมีข้อมูลหรือการเข้าถึงแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ (Buyer Information)
- ความสามารถในการทำธุรกิจย้อนหลัง (Ability to backward integrate)
- ความอ่อนไหวของราคา (Price Sensitivity)
- ตราสินค้า (Brand Identity)
- ผลกระทบด้านคุณภาพ (Impact on Quality / Performance)
- ผลกำไรของผู้ซื้อ (Buyer Profits)

2.1.4.3 แรงผลักดันที่ 3 อำนาจต่อรองของผู้ขาย (Bargaining Power of Suppliers)

- ระดับอำนาจต่อรองของผู้ขายขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้
- ความแตกต่างของสินค้า (Differentiation of inputs)
- ต้นทุนในการเปลี่ยนสินค้า (Switching Costs of Supplier & Firm in the Industry)
- สินค้าทดแทน (Presense of Substitute Inputs)
- การกระจุกตัวของผู้ขาย (Supplier Concentrations)
- การดำเนินธุรกิจไปข้างหน้า (Forward Integration)

2.1.4.4 แรงผลักดันที่ 4 ภาวะคุกคามของสินค้าทดแทน (Threat of Substitutes)

สินค้าทดแทน คือ สินค้าที่มีลักษณะแตกต่างกันแต่สามารถตอบสนองความต้องการในสินค้าอื่นได้เหมือนกัน ทำให้สินค้าในอุตสาหกรรมหนึ่งเป็นคู่แข่งที่สำคัญของสินค้าในอีกอุตสาหกรรมหนึ่งได้เนื่องจากสินค้านั้นเป็นสินค้าที่สามารถทดแทนกันได้เป็นอย่างดี ภาวะคุกคามของสินค้าทดแทนขึ้นอยู่กับปัจจัย ระดับราคาของสินค้าทดแทน ความสามารถในการ

ตอบสนองความพึงพอใจของสินค้าทดแทนแก่ผู้บริโภคในด้านคุณภาพสินค้า ความยากง่ายในการที่ลูกค้าเปลี่ยนไปใช้สินค้าทดแทน เป็นต้น

2.1.4.5 แรงผลักดันที่ 5 การแข่งขันในอุตสาหกรรม(Rivalry among Existing Firms)

ภาวะการแข่งขันในอุตสาหกรรมสามารถพิจารณาจากความเคลื่อนไหวของผู้ประกอบธุรกิจในอุตสาหกรรม เนื่องจากความเคลื่อนไหวของผู้ประกอบธุรกิจรายหนึ่งย่อมกระทบต่อผู้ประกอบธุรกิจรายอื่นๆ ในอุตสาหกรรม การพิจารณาภาวะการแข่งขันในอุตสาหกรรมสามารถพิจารณาได้จากปัจจัยดังต่อไปนี้

- จำนวนคู่แข่งขัน (Number of competitors)
- อัตราการเติบโตของอุตสาหกรรม (Rate of Industry Growth)
- จำนวนต้นทุนคงที่ (Amount of Fixed Costs)
- ความแตกต่างในผลิตภัณฑ์ (Product Differentiation)
- การสร้างตราสินค้า (Brand identity)
- ความหลากหลายของการแข่งขัน (Diversity of Competitions)
- การร่วมมือ (Corporate stake)
- ต้นทุนของการเปลี่ยนสินค้า (Switching Costs)
- อุปสรรคในการออกจากอุตสาหกรรม (Height of Exit Barriers)

ภาพที่ 2.2

แรงผลักดันทั้ง 5 (Five Forces Model)

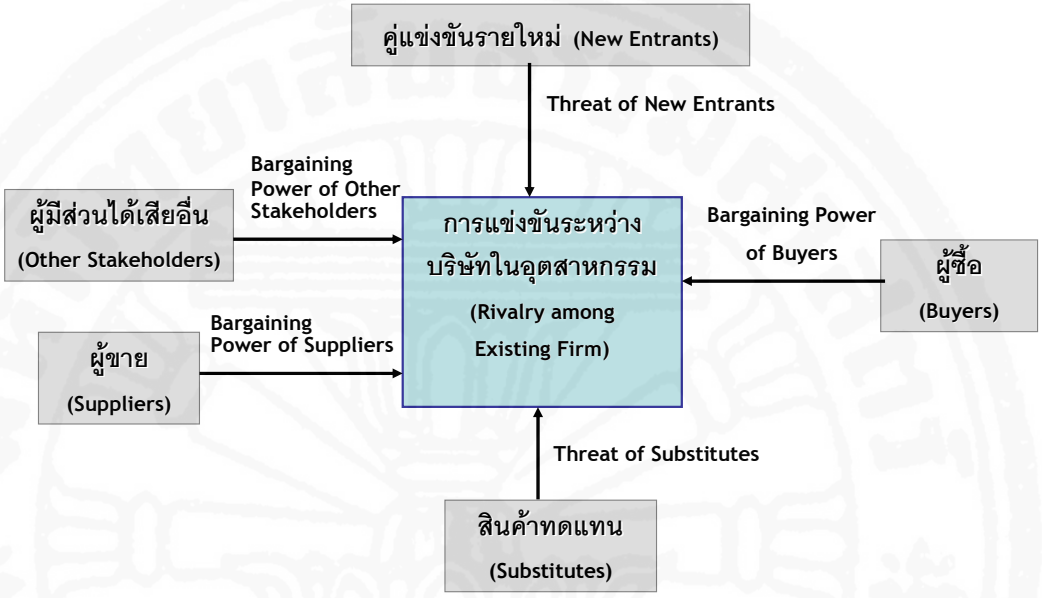

ที่มา : Prf. Michael E. Porter, Competitive Strategy : Techniques for Analyzing Industries and Competitors,1995 และวัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์.การวางแผนกลยุทธ์ : ศิลปะการกำหนดแผนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ, 2546

2.1.5 <u>แบบจำลองเพชร (Diamond Model)</u>

ศาสตราจารย์ ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ (Prf. Michael E. Porter) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ The competitive advantage of Nations ว่าปัจจัยที่กำหนดความได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศและวัดความสามารถด้านการแข่งขันระหว่างประเทศมีอยู่ 4 ปัจจัย โดยปัจจัยทั้งสี่ต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่เรียกว่า Diamond Model หรือแบบจำลองเพชร

แบบจำลองเพชร เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของคลัสเตอร์ โดยศาสตราจารย์ ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ (Prf. Michael E. Porter) เชื่อว่าความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืนต้องมีพื้นฐานมาจากความเข้มแข็งของปัจจัยทั้ง 4 ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจซึ่งมีผลกระทบต่อการเพิ่มผลผลิตของธุรกิจ (ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ และคณะ, 2546, น. 4) คือ

2.1.5.1 เงื่อนไขของปัจจัยการผลิต (Factor Conditions)

เงื่อนไขของปัจจัยการผลิต ประกอบด้วย วัตถุดิบ แรงงาน เงินทุนและที่ดินซึ่งในปัจจุบันยังรวมถึงเทคโนโลยี ความรู้และระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ซึ่งหากมีเพียงพอและครบถ้วนจะส่งผลให้ความสามารถในการแข่งขันในระดับประเทศสูงขึ้นได้

2.1.5.2 เงื่อนไขด้านอุปสงค์ (Demand Conditions)

อุปสงค์คือความต้องการสินค้าหรือบริการนั้นๆ ซึ่งในแต่ละอุตสาหกรรมมีความต้องการสินค้าหรือบริการแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาวะเศรษฐกิจ วัฒนธรรมหรือระดับรายได้ การแข่งขันในระดับประเทศความต้องการสินค้าเป็นสิ่งสำคัญเพราะหมายถึงรายได้ หากผู้บริโภคมีความต้องการสินค้าหรือบริการสูงย่อมทำให้การผลิตของอุตสาหกรรมสูงไปด้วยซึ่งแสดงถึงความสามารถในการแข่งขันที่ดี

เงื่อนไขด้านอุปสงค์มีความสำคัญที่จะก่อให้เกิดความได้เปรียบถ้าความต้องการของผู้บริโภคเกิดก่อนและตรงกับความต้องการของประเทศอื่น นอกจากนั้นขนาดของอุปสงค์ก็เป็นปัจจัยที่จะทำให้ได้เปรียบในการแข่งขัน เนื่องจากตลาดขนาดใหญ่มีโอกาสสูงกว่าตลาดขนาดเล็กที่จะลดต้นทุนต่อหน่วยที่เกิดจากการผลิตครั้งละมากๆ หรือสามารถลดต้นทุนที่เกิดจากการสะสมความชำนาญที่ได้จากการผลิตหลายๆ ครั้ง อย่างไรก็ดีขนาดของอุปสงค์ในประเทศไม่สำคัญนักกรณีที่อุปสงค์ในประเทศมีขนาดเล็กแต่สามารถเพิ่มขนาดอุปสงค์ได้ในด้านการส่งออก

2.1.5.3 อุตสาหกรรมเกี่ยวโยงและสนับสนุน (Related and Supporting Industries)

อุตสาหกรรมหนึ่งๆ จำเป็นต้องอาศัยการซัพพลายวัตถุดิบ บรรจุภัณฑ์และชิ้นส่วนหรือเครื่องจักรจากหลายแหล่ง ซึ่งเรียกว่าอุตสาหกรรมสนับสนุน โดยหากมีอุตสาหกรรมสนับสนุนที่เข้มแข็งและมีคุณภาพจะส่งผลให้อุตสาหกรรมนั้นๆ มีปริมาณวัตถุดิบที่มีคุณภาพและเพียงพอทำให้สามารถแข่งขันได้ดีขึ้น

2.1.5.4 บริบทของการแข่งขันและกลยุทธ์ทางธุรกิจ (Firm Strategy, Structure and Rivalry)

ขนาดของอุตสาหกรรมเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญต่อระดับการแข่งขัน หากมีจำนวนผู้ผลิตมากและผู้ผลิตแต่ละรายมีความมั่นคงในอุตสาหกรรม แสดงว่ามีการแข่งขันที่รุนแรงซึ่งจะมีผลทำให้อุตสาหกรรมนั้นๆ มีความสามารถในการแข่งขันที่สูงขึ้น

<u>กลยุทธ์ทางธุรกิจ</u> วัฒนธรรมของแต่ละประเทศมีผลต่อการที่ธุรกิจจะเลือกใช้กลยุทธ์และโครงสร้างใด ธุรกิจที่อยู่ในประเทศเดียวกันส่วนใหญ่มักจะมีลักษณะร่วมกันบางประการที่

แตกต่างจากกิจการในต่างประเทศ กิจการที่ประสบความสำเร็จระดับระหว่างประเทศมักมีความได้เปรียบเชิงแข่งขันที่สอดคล้องกับกลยุทธ์และโครงสร้างของธุรกิจ

<u>บริบทของการแข่งขัน</u> ประเทศที่มีธุรกิจที่เป็นผู้นำในตลาดโลกในอุตสาหกรรมใดอุตสาหกรรมหนึ่งนั้นจะมีผู้แข่งขันมากรายและมีสภาพการแข่งขันในประเทศที่เข้มข้น ซึ่งจะก่อให้เกิดแรงกดดันให้ต้องมีการพัฒนานวัตกรรมในอุตสาหกรรมนั้นๆ การแข่งขันในประเทศไม่ได้มีเฉพาะการแข่งขันทางด้านราคาเท่านั้นแต่จะรวมถึงการแข่งขันในด้านอื่นๆ เช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งอาจนำไปสู่ความได้เปรียบทางการแข่งขันที่ยั่งยืนกว่า

การแข่งขันในประเทศมีประโยชน์กว่าการแข่งขันระหว่างประเทศ ถ้าอุตสาหกรรมกระจุกตัวกันอยู่ในบริเวณหรือพื้นที่ใกล้เคียงกัน เพราะจะทำให้เกิดแรงกดดันให้มีการพัฒนานวัตกรรมสำหรับผู้แข่งขันรายใหญ่ในประเทศ ซึ่งเป็นแรงกดดันที่รับรู้และรู้สึกได้ชัดกว่าผู้แข่งขันในต่างประเทศ การแข่งขันในประเทศนอกจากจะแข่งขันเพื่อแย่งชิงส่วนครองตลาดแล้วยังแข่งขันเพื่อแย่งชิงทรัพยากรบุคคลและลิขสิทธิ์งานนวัตกรรมของหน่วยงานหรือบุคคลอื่น การแข่งขันในประเทศที่มีสูงมักก่อให้เกิดการส่งออกเพื่อแสวงหาตลาดเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าการลดต้นทุนจากการผลิตครั้งละมากๆ ก่อให้เกิดความได้เปรียบเชิงแข่งขันของอุตสาหกรรมนั้น กระบวนการแข่งขันในประเทศยังสร้างความได้เปรียบเชิงแข่งขันให้แก่อุตสาหกรรมนั้นในประเทศโดยรวมที่นอกเหนือจากขอบเขตการแข่งขันของธุรกิจใดธุรกิจหนึ่งโดยเฉพาะอีกด้วย ผู้แข่งขันในประเทศต่างพยายามใช้กลยุทธ์และผลิตสินค้าที่ต่างกัน ซึ่งส่งผลให้เกิดความหลากหลายของสินค้า และผู้แข่งขันจากต่างประเทศเข้ามาแข่งขันได้ยากขึ้น

นอกจากนั้นศาสตราจารย์ ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ ยังให้ความสำคัญต่อปัจจัยอีก 2 ปัจจัยที่อาจเป็นได้ทั้งปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนหรือเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความได้เปรียบเชิงแข่งขันของเครือข่ายวิสาหกิจนั้นๆ ปัจจัยทั้งสอง คือ โอกาส(Chance) และบทบาทของรัฐบาล (Government) ที่มีผลกระทบอย่างมากทั้งทางตรงและโดยอ้อมต่อปัจจัยทั้ง 4 ด้านของแบบจำลองเพชร (Diamond Model)

<u>โอกาส</u> หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของธุรกิจต่างๆ ในอุตสาหกรรม โดยมีหลายครั้งที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของรัฐบาลในประเทศนั้นด้วย แต่อาจจะอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลประเทศอื่น เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านกฎ ระเบียบการค้า มาตรฐานสินค้า การเพิ่มอัตราภาษีนำเข้าของประเทศคู่ค้าหรือการให้ความช่วยเหลือจากภาครัฐ

ของประเทศคู่แข่ง โอกาสมีความสำคัญต่อการกำหนดความได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศ เพราะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอุตสาหกรรมหรือมีผลต่อความได้เปรียบเชิงแข่งขันของอุตสาหกรรม โอกาสอาจล้างความได้เปรียบเชิงแข่งขันของผู้แข่งขันรายเดิมจึงเกิดช่องว่างที่ผู้แข่งขันจากประเทศอื่นเข้ามาเอาชนะผู้แข่งขันรายเดิม ประเทศที่ประสบความสำเร็จในการใช้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงคือประเทศที่มีปัจจัยทั้งสี่ข้อได้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนั้น

<u>รัฐบาล</u> เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อปัจจัยหลักทั้งสี่ โดยผลกระทบเป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ กล่าวคือ รัฐบาลอาจส่งเสริมหรือขัดขวางการเสริมสร้างความได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศ เนื่องจากรัฐบาลเป็นผู้มีอำนาจในการออกกฎระเบียบข้อบังคับทั้งด้านการค้า การผลิต คุณภาพสินค้า ภาษี การส่งออก การนำเข้า ดังนั้นหากรัฐบาลมีนโยบายหรือมาตรการที่สนับสนุนอุตสาหกรรมใดก็จะส่งผลให้อุตสาหกรรมนั้นสามารถแข่งขันได้มากขึ้น

ภาพที่ 2.3

แบบจำลองเพชร (Diamond Model)

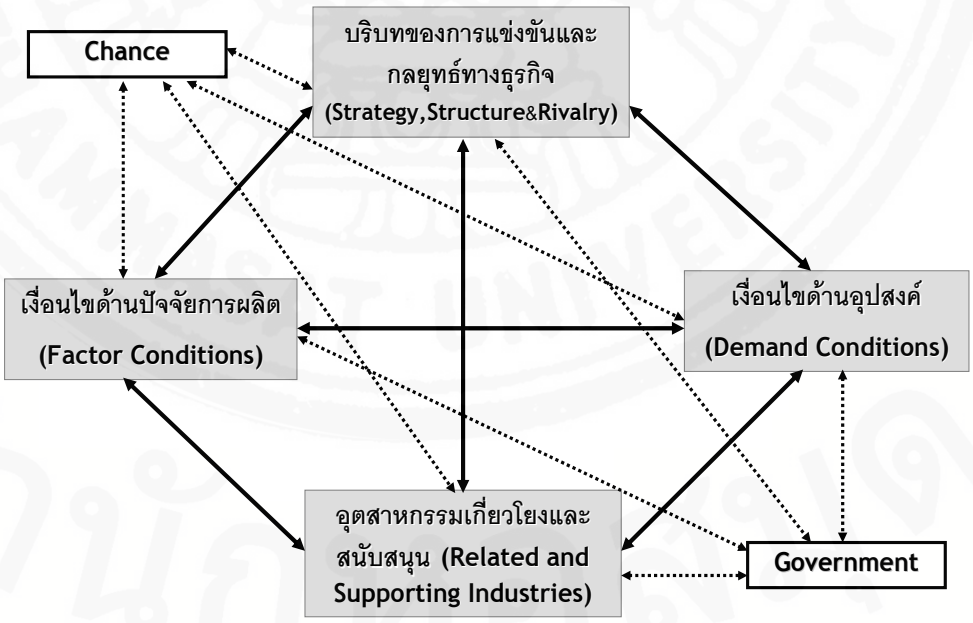

ที่มา : Prf. Michael E. Porter, The competitive advantage of Nations,1998

2.1.6 <u>การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT Analysis)</u>

การวิเคราะห์ SWOT หมายถึง การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมภายในระหว่างจุดแข็งและจุดอ่อน อันเป็นสภาวะแวดล้อมเฉพาะภายในองค์กรของธุรกิจนั้น และการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมภายนอกระหว่างโอกาสและอุปสรรค

2.1.6.1 การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมภายใน (Internal Analysis) คือการวิเคราะห์ปัจจัยภายในขององค์กรที่ก่อให้เกิดผลบวกและผลลบในการดำเนินการธุรกิจ ซึ่งเป็นปัจจัยภายในที่ควบคุมได้ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์จะประกอบด้วย ปัจจัยด้านการผลิต การตลาด การเงิน การจัดการและองค์ประกอบต่างๆ ภายในธุรกิจ เช่น ทรัพยากรมนุษย์ วัฒนธรรม ระบบการบริหาร การวิเคราะห์ปัจจัยภายในประกอบด้วยการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths) และจุดอ่อน (Weakness) ดังมีรายละเอียดดังนี้

<u>จุดแข็ง (Strengths)</u> คือคุณลักษณะหรือปัจจัย ที่เสริมให้องค์กรเกิดความได้เปรียบในการดำเนินการและแข่งขัน ให้กับธุรกิจ ดังเช่น

- มีสภาพคล่องทางการเงินสูง
- มีทักษะและความชำนาญในธุรกิจ
- มีการวางนโยบายและแผนงานอย่างชัดเจน
- มีต้นทุนการดำเนินงานต่ำ
- มีการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

<u>จุดอ่อน (Weakness)</u> คือ คุณลักษณะหรือปัจจัย ภายในองค์กรที่ก่อให้เกิดข้อจำกัดต่อการดำเนินงาน เมื่อทำการวิเคราะห์ จะทำให้ทราบถึงจุดอ่อนหรือข้อด้อยที่ต้องปรับปรุงหรือหลีกเลี่ยง เพื่อลดข้อจำกัดในการดำเนินงาน ตัวอย่างเช่น

- ขาดแหล่งเงินทุนในการสนับสนุน
- ขาดทิศทางการจัดการและการถ่ายทอดนโยบาย
- ขาดสารสนเทศในการจัดการ
- มีต้นทุนการผลิตสูง
- ขาดแผนการส่งเสริมการตลาด

2.1.6.2 การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมภายนอก (External Analysis) คือการวิเคราะห์ ปัจจัยภายนอก เป็นการพิจารณาถึงสภาวะแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดกลยุทธ์ของธุรกิจนั้นๆ โดยวิเคราะห์ทั้งสภาวะแวดล้อมจุลภาคและมหภาคเพื่อทราบว่าสภาวะแวดล้อมภายนอกโดยรวมนั้นจะสร้างโอกาส หรืออุปสรรคต่อการดำเนินของธุรกิจ ปัจจัยภายนอกเป็นปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้โดยเกี่ยวข้องกับปัจจัยดังนี้

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อัตราเงินเฟ้อ รายได้ประชากรต่อหัว อัตราแลกเปลี่ยนและดอกเบี้ยและราคาน้ำมัน

ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การศึกษา พฤติกรรมผู้บริโภค อัตราการเพิ่มประชากร อายุและเพศ ศาสนาและวัฒนธรรม

ปัจจัยทางกฎหมายและการเมือง ได้แก่ กฎหมายแรงงาน นโยบายการส่งเสริมการลงทุน มาตรการกีดกันทางการค้า

ปัจจัยทางเทคโนโลยี ได้แก่ ความก้าวหน้าทางการสื่อสาร การวิจัยพัฒนาผลิตภัณฑ์ การถ่ายทอดทางเทคโนโลยี วงจรชีวิตของสินค้า

ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ กฎหมายสิ่งแวดล้อม มลภาวะ

การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกประกอบด้วยการวิเคราะห์โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

<u>โอกาส (Opportunities)</u> คือปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดความได้เปรียบในการดำเนินธุรกิจ ดังเช่น

- โอกาสในการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าใหม่
- ภาครัฐให้การสนับสนุน
- มีอัตราการเจริญเติบโตของตลาดสูง
- มีหน่วยงานให้ความช่วยเหลือทางเทคนิค
- อยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบ ทำให้ต้นทุนจัดหาต่ำ
- คู่แข่งในตลาดมีน้อย

<u>อุปสรรค (Threats)</u> คือปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดข้อจำกัดในการดำเนินธุรกิจและเป็นปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ ซึ่งต่างจากจุดอ่อนที่เป็นปัจจัยภายในที่ควบคุมได้ จึงต้องทำการวิเคราะห์เพื่อลดผลกระทบ ให้น้อยที่สุด ดังเช่น

- นโยบายการค้าเสรีทำให้เกิดคู่แข่งมาก
- ข้อจำกัดทางช่องทางจัดจำหน่าย
- เศรษฐกิจโลกถดถอย ทำให้กำลังซื้อต่ำลง
- ระบบภาษีที่มีผลกระทบต่อต้นทุน

สำหรับการวิเคราะห์ SWOT จะต้องทำการวิเคราะห์ปัจจัยแต่ละตัวเชื่อมโยงกันดังแสดงในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1

ตารางการวิเคราะห์ SWOT

	O	T
S	เพิ่ม	เอาชนะอุปสรรคด้วยจุดแข็ง
W	พลิกวิกฤตเป็นโอกาส	ควรจะลดลง

2.1.7 <u>การวิเคราะห์ตารางอุปสรรค โอกาส จุดอ่อน จุดแข็ง (TOWS Matrix)</u>

การวิเคราะห์ตารางอุปสรรค โอกาส จุดอ่อน จุดแข็งเป็นการวิเคราะห์ที่ต่อเนื่องจากการวิเคราะห์ SWOT เพื่อให้ได้กลยุทธ์ที่ครบถ้วนในทุกๆ ด้านโดยการจับคู่จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคได้เป็นกลยุทธ์ 4 ด้านคือ

กลยุทธ์ SO คือ กลยุทธ์การใช้จุดแข็งเพื่อไปฉวยประโยชน์จากโอกาส

กลยุทธ์ WO คือ กลยุทธ์ปรับปรุงจุดอ่อนเพื่อไปฉวยประโยชน์จากโอกาส

กลยุทธ์ ST คือ กลยุทธ์การใช้จุดแข็งเพื่อหลีกเลี่ยงอุปสรรค

กลยุทธ์ WT คือ กลยุทธ์ปรับปรุงจุดอ่อนเพื่อหลีกเลี่ยงอุปสรรค

ตารางที่ 2.2

ตารางอุปสรรค โอกาส จุดอ่อน จุดแข็ง (TOWS Matrix)

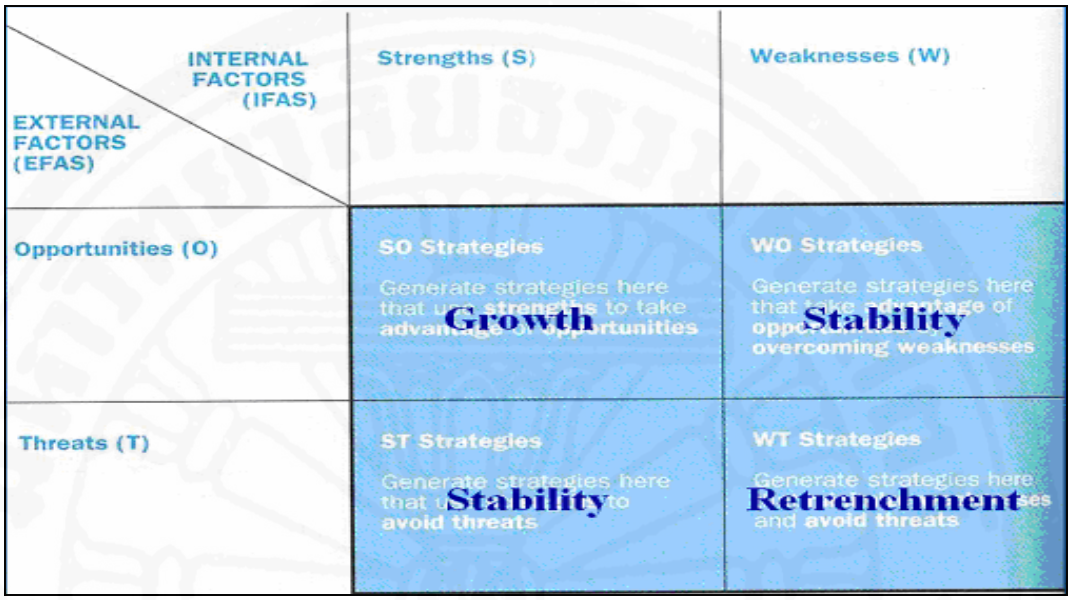

ที่มา : รศ. สมชัย ศรีสุทธิยากร, 2547

2.1.8 วิธีการสุ่มตัวอย่าง (Sampling Procedure)

วิธีการสุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

2.1.8.1 การสุ่มตัวอย่างโดยทฤษฎีความน่าจะเป็น (Probability Sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างที่แต่ละหน่วยในตัวอย่างในประชากรมีโอกาสที่จะได้รับเลือก ซึ่งเป็นไปในแบบสุ่มไม่เฉพาะเจาะจง การเลือกตัวอย่างโดยวิธีนี้สามารถเป็นตัวแทนประชากรได้โดยสมบูรณ์ และให้ผลลัพธ์ที่ไม่เอียงเฉ (Unbias) วิธีการสุ่มประเภทนี้ที่สำคัญได้แก่

การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างที่ทุก ๆ หน่วยของประชากรที่ศึกษามีโอกาสได้รับเลือกเท่าๆ กัน

การสุ่มตัวอย่างแบบมีระบบ (Systematic Sampling) เป็นวิธีการที่สุ่มตัวอย่างที่สะดวก เพราะมีการสุ่มจริงเพียงหน่วยแรกครั้งเดียว ส่วนหน่วยที่ตกเป็นตัวอย่างที่สอง หรือหน่วยต่อ ๆ ไป นั้นจะถูกกำหนดขึ้นอย่างเป็นระบบ

การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) การสุ่มตัวอย่างโดยวิธีนี้บางครั้งเรียก การสุ่มตัวอย่างตามประเภทของประชากร หรือ การสุ่มแบบแบ่งชั้น เช่น การแบ่งประชากรตามฐานะรายได้ สถานภาพ อายุ อาชีพ และตำแหน่งหน้าที่การงาน เป็นต้น

การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) การสุ่มตัวอย่างแบบนี้เป็นการแบ่งประชากรออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามพื้นที่ เขต อำเภอ หมู่บ้าน จังหวัด เป็นต้น โดยภายในกลุ่มจะมีคุณลักษณะของประชากรทุกลักษณะคละกันจะมีลักษณะแตกต่างกันมาก และสมาชิกแต่ละกลุ่มจะมีความคล้ายคลึงกัน

การสุ่มตัวอย่างตามพื้นที่ (Area Sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่มที่นิยมในงานวิจัย จะช่วยแก้ปัญหาเรื่องการย้ายเข้า ย้ายออก โดยไม่มีการแจ้งของประชากรได้

2.1.8.2 การสุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น (Non Probability Sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยไม่คำนึงถึงความน่าจะเป็นของประชากรแต่ละหน่วยที่จะได้รับเลือก จึงเป็นการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง หรือการเลือกตัวอย่างประชากรแบบเจตนา การสุ่มตัวอย่างแบบนี้ได้รับความสนใจ และใช้กันอย่างแพร่หลายในการปฏิบัติงานจริง เนื่องจากสามารถเลือกตัวอย่างได้อย่างสะดวกใช้ หรือกรณีผู้วิจัยมีข้อจำกัดด้านงบประมาณในการเตรียมกรอบตัวอย่าง ไม่มีเวลาพอ มีข้อจำกัดด้านบุคลากรหรือกรณีเรื่องที่ศึกษาไม่จำเป็นต้องใช้ตัวอย่างที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์มากนัก การสุ่มตัวอย่างในลักษณะนี้ ที่นิยมใช้ มีดังนี้

การสุ่มตัวอย่างโดยใช้ความสะดวก (Convenience Sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างตามความสะดวกของผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่ภาคสนามในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสุ่มตัวอย่างโดยใช้วิจารณญาณ (Judgement Sampling) การสุ่มตัวอย่าง วิธีนี้อาจจะเรียกอีกอย่างว่า การสุ่มตัวอย่างตามจุดหมายหรือแบบจงใจ ซึ่งเป็นการเลือกตัวอย่างให้สอดคล้องเหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าการเลือกตัวอย่างแบบนี้ผู้วิจัยจะต้องมีความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งมีการวางแผนเป็นอย่างดีในการเลือกตัวอย่างขึ้นมาเป็นตัวแทนประชากร

การสุ่มตัวอย่างโดยกำหนดโควตา (Quota Sampling) การสุ่มตัวอย่างประเภทนี้ผู้วิจัยต้องการเลือกตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับลักษณะของประชากร โดยจะกำหนดสัดส่วนของแต่ละกลุ่มที่ศึกษาแบ่งประชากรออกเป็นแต่ละประเภท ในกรณีที่ผู้วิจัยไม่ทราบจำนวนประชากรทั้งหมด และไม่ทราบรายละเอียดในแต่ละประเภทของประชากร

การสุ่มตัวอย่างแบบก้อนหิมะ (Snowball Sampling) ลักษณะของการสุ่มตัวอย่างแบบนี้จะคล้าย ๆ กับการเขียนจดหมายลูกโซ่ คือ เมื่อผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากบุคคลที่หนึ่งแล้ว จะให้บุคคลนั้นแนะนำบุคคลอื่น ๆ ต่อ ๆ ไป จนกว่าจะได้ตัวอย่างครบตามจำนวนที่ต้องการ

2.1.9 <u>การวัดทัศนคติ</u>

ทัศนคติ (Attitude) เป็นการประเมินความพอใจและความไม่พอใจของบุคคล ความรู้สึก และแนวโน้มของการปฏิบัติที่มีต่อสิ่งของหรือความคิด หรือหมายถึง การตอบสนองของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะที่พอใจหรือไม่พอใจ ทัศนคติประกอบด้วย 3 ส่วน (ศิริชัย กาญจนวสี, 2545, น. 40-48) ดังนี้

2.1.9.1 ส่วนของความรู้สึก (Affective Component) เป็นส่วนของทัศนคติที่สะท้อนถึงความรู้สึกหรืออารมณ์ของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ฉันชอบงาน ฉันชอบหนังสือเล่มนั้น

2.1.9.2 ส่วนของความเข้าใจ (Cognitive Component) เป็นส่วนประกอบของทัศนคติซึ่งแสดงถึงการรู้จักและความรู้ของบุคคลหนึ่งที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตัวอย่างเช่น บุคคลหนึ่งรู้สึกว่ามีความสุขในการทำงาน เพราะได้ค่าตอบแทนที่เหมาะสมและลักษณะงานที่เป็นการท้าทายความสามารถของเขา

2.1.9.3 ส่วนของพฤติกรรม (Behavioral Component) เป็นส่วนของทัศนคติที่สะท้อนถึงความตั้งใจในการกระทำ และความคาดหวังของพฤติกรรม ตลอดจนสะท้อนแนวโน้มของการปฏิบัติวิธีการให้คะแนนรวม : สเกลของ Likert (Summated Ratings Method : The Likert Scale) เป็นการวัดสเกลทัศนคติที่ออกแบบเพื่อให้ผู้ตอบให้คะแนนถึงน้ำหนักของการยอมรับหรือไม่ยอมรับ ด้วยข้อความที่มีโครงสร้างสเกลที่มีค่าแตกต่างจากทัศนคติด้านบวกถึงลบ เพื่อกำหนดดัชนีแบบรวมการให้คะแนนซึ่งพัฒนาโดย Likert เป็นวิธีการวัดทัศนคติที่แพร่หลายอย่างมากเพราะง่ายต่อการวัด ซึ่งผู้ตอบจะระบุถึงทัศนคติโดยตรวจสอบถึงการยอมรับหรือไม่ยอมรับ เกี่ยวกับโครงสร้างของแบบสอบถามซึ่งมีค่าคะแนนจากทัศนคติด้านบวกอย่างมาก (เห็นด้วยอย่างยิ่ง) ไปถึงทัศนคติด้านลบอย่างมาก (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง) ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยผู้วิจัยจะถ่วงน้ำหนักคะแนนให้บุคคลเลือกตอบ เช่น 3 ประการ 5 ประการ หรือ 7 ประการ เป็นต้น แล้วแต่ความเหมาะสม เช่น

คะแนนถ่วงน้ำหนัก 5 สำหรับข้อความที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
คะแนนถ่วงน้ำหนัก 4 สำหรับข้อความที่เห็นด้วย
คะแนนถ่วงน้ำหนัก 3 สำหรับข้อความที่ไม่แน่ใจ
คะแนนถ่วงน้ำหนัก 2 สำหรับข้อความที่ไม่เห็นด้วย
คะแนนถ่วงน้ำหนัก 1 สำหรับข้อความที่ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 โครงสร้างพื้นฐานทางการผลิตของจังหวัดพิษณุโลก (คณะทำงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์เกษตรจังหวัดพิษณุโลก, 2548, น. 3-8)

2.2.1.1 สภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดพิษณุโลก

ภูมิประเทศ จุดเด่นทางธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลกคือ มีลักษณะพื้นที่ความหลากหลายทางธรรมชาติ เนื่องจากลักษณะพื้นที่ทางตอนเหนือ ทางตะวันออกและตอนกลางบางส่วนเป็นเขตภูเขาสูง ที่ราบสูงและลาดเอียงทางตอนกลาง ทางตะวันตก และทางตอนใต้จนเป็นพื้นที่ราบพื้นที่ราบลุ่ม ทำให้สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ทุกสาขา เช่น สาขาป่าไม้ สาขาพืช สาขาประมง และสาขาปศุสัตว์ โดยเฉพาะเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอพรหมพิราม อำเภอบางกระทุ่ม และอำเภอบางระกำเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของจังหวัด ที่ทำรายได้หลักให้กับจังหวัดพิษณุโลก

ภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดพิษณุโลกทั่วไปร้อนชื้น ฤดูร้อน จะมีอากาศร้อนมาก โดยเฉพาะในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคมอุณหภูมิค่อนข้างสูง ฤดูฝนฝนจะเริ่มตกตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคมของทุกปี จึงถือว่าได้ว่าเป็นฤดูของการเพาะปลูกของเกษตรกรจังหวัดพิษณุโลก จำนวนวันที่ฝนตก 104 วันต่อปี หรือประมาณ 4-5 เดือน

ส่วนฤดูหนาว มีอากาศค่อนข้างหนาวถึงหนาวจัด เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์ในเขตภูเขาสูงและเขตที่ราบสูงของอำเภอชาติตระการ และอำเภอนครไทยมีอากาศค่อนข้างหนาว สามารถปลูกพืชเมืองหนาวได้

ครัวเรือนประชากรเกษตร ปี 2546 จังหวัดพิษณุโลก มีจำนวนครัวเรือนประชากรเกษตร ทั้งสิ้น 109,846 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 53.94 ของครัวเรือนประชากรจังหวัด เพิ่มขึ้นจากปี 2542 ร้อยละ 6.72 อำเภอที่มีประชากรครัวเรือนเกษตรมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนประชากรของอำเภอนั้น คือ อำเภอชาติตระการ รองลงมาคือ อำเภอนครไทย อำเภอวัดโบสถ์ และอำเภอบางกระทุ่ม คิดเป็นร้อยละ 87.83 , 86.10 , 80.47 และ 73.70 ตามลำดับ สาเหตุที่ประชากรเกษตรเพิ่มขึ้น เนื่องจากในปี 2542 เศรษฐกิจนอกภาคเกษตร โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมและบริการได้ประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ ทำให้มีการเคลื่อนย้ายประชากรจากภาคเศรษฐกิจอื่นสู่ภาคเกษตรมากขึ้น

2.2.1.2 สภาพการใช้ปัจจัยการผลิตด้านการเกษตร

จังหวัดพิษณุโลกมีพื้นที่ทั้งสิ้น 6.759 ล้านไร่ ปีพ.ศ. 2544 มีพื้นที่ถือครองทางการเกษตร 2.476 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 36.64 มีพื้นที่ป่าไม้ 2.367 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 35.02 และพื้นที่ที่ไม่ได้จำแนกหรือเป็นพื้นที่สาธารณะพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมพื้นที่แหล่งน้ำและอื่น ๆ 1.915 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 28.34 เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ถือครองในปี พ.ศ. 2542 พบว่าพื้นที่ทางการเกษตรลดลงร้อยละ 0.65 พื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นร้อยละ 12.29 และพื้นที่ไม่ได้จำแนกลดลงร้อยละ 12.34

ลักษณะการถือครองที่ดินทางการเกษตร เนื้อที่ถือครองทางการเกษตรจังหวัดพิษณุโลก ปี พ.ศ. 2544 มีจำนวน 2.476 ล้านไร่ เฉลี่ยลักษณะการถือครองที่ดินทางการเกษตรเฉลี่ย 28.28 ไร่ ต่อครัวเรือนเกษตรกร โดยเปรียบเทียบกับเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรปี 2542 มีพื้นที่ลดลง 44,345 ไร่ หรือลดลงร้อยละ 1.76

<u>ทรัพยากรดินและที่ดิน</u> จังหวัดพิษณุโลกมีกลุ่มชุดดินทั้งสิ้น 62 กลุ่มชุดดินรวมเป็นพื้นที่ทั้งหมด 6.287 ล้านไร่ แยกเป็นชุดกลุ่มดินตามลักษณะชุดดินและความอุดมสมบูรณ์ของกลุ่มดินเป็น 4 กลุ่มดิน คือ

กลุ่มดินนามีพื้นที่จำนวน 2.211 ล้านไร่ หรือร้อยละ 33.48 เป็นดินบริเวณที่ราบลุ่มในเขตอำเภอบางกระทุ่ม อำเภอบางระกำ อำเภอพรหมพิราม บางส่วนของอำเภอวังทองและอำเภอวัดโบสถ์เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก และดินบริเวณนี้เป็นพื้นที่ปลูกข้าวขนาดใหญ่ของจังหวัดและเป็นเขตเกษตรเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด

กลุ่มดินไร่มีพื้นที่จำนวน 1.697 ล้านไร่ หรือร้อยละ 25.70 เป็นดินบริเวณที่เกือบราบที่ดอน พื้นที่บางส่วนของอำเภอเมือง อำเภอบางกระทุ่ม ทางตะวันตกของอำเภอบางระกำ และอำเภอพรหมพิราม ดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ มีความเหมาะสมต่อการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ถั่วเขียว มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน และพืชผัก ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญ รองจากข้าว

กลุ่มดินคละมีพื้นที่จำนวน 2.332 ล้านไร่ หรือร้อยละ 34.31 เป็นดินบริเวณภูเขาสูงและเนินเขา ในเขตอำเภอนครไทย อำเภอชาติตระการ บางส่วนของอำเภอวังทอง และอำเภอเนินมะปรางซึ่งเป็นเขตพื้นที่ป่าไม้และที่ตั้งของเขตป่าสงวนแห่งชาติ รวมป่าเสื่อมโทรมที่ราษฎรบุกรุกเข้าทำกินซึ่งไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร

กลุ่มดินภูเขามีพื้นที่จำนวน 0.047 ล้านไร่ หรือร้อยละ 0.71 เป็นพื้นที่บริเวณภูเขาสูงชันหน้าผาและที่ราบสูง ในเขตอำเภอวัดโบสถ์ อำเภอวังทอง อำเภอนครไทย และอำเภอชาติ

ตระการ ดินมีลักษณะหินโผล่ เนื้อดินไม่เหมาะสม ขาดธาตุอาหารอย่างรุนแรง เป็นดินที่ถูกชะล้างพังทะลายไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกเป็นอย่างยิ่ง สมควรมีการอนุรักษ์ป้องกันรักษาหน้าดินไม่ให้พังทะลาย

ส่วนพื้นที่ดินนอกจากนี้จะเป็นบริเวณพื้นที่ดินในเขตที่อยู่อาศัยแหล่งน้ำเขตที่ตั้งทหารส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของอำเภอ ตำบลมีพื้นที่ 0.317 ล้านไร่หรือร้อยละ 4.80

<u>ทรัพยากรน้ำ และแหล่งน้ำ</u>

จังหวัดพิษณุโลกมีแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นแม่น้ำสายหลัก 4 สาย คือ แม่น้ำน่าน แม่น้ำแควน้อย แม่น้ำวังทองและแม่น้ำยม ซึ่งไหลผ่านพื้นที่การเกษตรสำคัญในอำเภอต่างๆ อย่างทั่วถึง รวมถึงมีแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดเล็ก เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง รวม 689 แห่ง สามารถใช้ได้ในฤดูแล้ง 162 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 23.51 ของแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดเล็ก

แหล่งน้ำในระดับไร่นา เป็นแหล่งน้ำขนาดเล็กระดับไร่นาซึ่งมีหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนจัดสร้างเพื่อให้เกษตรได้ใช้น้ำทำการเกษตรแบบผสมผสาน แบบเกษตรทฤษฎีใหม่เพื่อการผลิตอย่างพอเพียง รวมทั้งสิ้น 3,361 สระ โดยมีเกษตรได้รับประโยชน์รวม 3,361 ครัวเรือน แยกเป็นสระเก็บน้ำในเขตปฏิรูปที่ดิน 2,258 สระ สระเก็บน้ำในเขตพื้นที่ดำเนินงานของสหกรณ์ภาคการเกษตร 1,027 สระ สระเก็บน้ำโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ 76 สระ

แหล่งน้ำชลประทาน การพัฒนาแหล่งน้ำของกรมชลประทานจังหวัดพิษณุโลก มี 3 ระดับ คือ โครงการชลประทานขนาดใหญ่จำนวน 2 โครงการ (โครงการฯพลายชุมพล และโครงการฯ เขื่อนนเรศวร) คิดเป็นพื้นที่ชลประทาน 276,584 ไร่ เกษตรกรได้รับประโยชน์ 276,584 ไร่ โครงการชลประทานขนาดกลาง 4 โครงการ มีพื้นที่ก่อสร้างระบบชลประทาน 600 ไร่ เกษตรได้รับประโยชน์ 73,400 ไร่ โครงการชลประทานขนาดเล็ก (เฉพาะที่มีพื้นที่ชลประทาน) จำนวน 28 โครงการ คิดเป็นพื้นที่ชลประทาน 45,150 ไร่ รวมเป็นพื้นที่ชลประทาน 322,334 ไร่ หรือร้อยละ 12.79 ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งจังหวัด โดยเกษตรกรได้รับประโยชน์ 384,224 ไร่

การพัฒนาระบบชลประทานขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก และระบบการส่งน้ำตามโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า สามารถครอบคลุมพื้นที่การเกษตรรวม 537,334 ไร่ หรือร้อยละ 21.32 ของพื้นที่เกษตรกร โดยเกษตรกรจะได้รับประโยชน์ 534,943 ไร่ ดังนั้นพื้นที่การเกษตรส่วนที่เหลือที่ยังไม่มีการจัดการระบบชลประทาน จำนวน 1.983 ล้านไร่ หรือร้อยละ 78.68 จะเป็นพื้นที่เขตอาศัยน้ำฝนทำการเกษตร และในฤดูแล้งเกษตรกรต้องอาศัยแหล่งน้ำอื่น เช่น แหล่งน้ำธรรมชาติ และน้ำที่สร้างขึ้นในระดับไร่นา และบ่อน้ำบาดาลส่วนตัว

<u>ด้านการคมนาคมขนส่ง</u>

จังหวัดพิษณุโลกถือเป็นเมืองศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งภาคเหนือตอนล่าง มีเส้นทางติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ อย่างสะดวกรวดเร็ว ทั้งทางรถไฟ รถยนต์ ทางอากาศ สำหรับเส้นทางคมนาคมติดต่อมีทางหลวงแผ่นดินทางหลวงจังหวัดถนนสายต่างๆ ใช้เดินทางติดต่อระหว่างจังหวัดและอำเภอที่มีความสะดวกสบาย ส่วนเส้นทางขนส่งสินค้าเกษตรในชนบท ระหว่างหมู่บ้าน ตำบล บางแห่งยังเป็นทางลูกรังหรือทางดิน ซึ่งในฤดูฝนจะเป็นอุปสรรคในการคมนาคม

2.2.2 <u>โครงสร้างด้านเศรษฐกิจและสังคม</u> (คณะทำงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์เกษตรจังหวัดพิษณุโลก, 2548, น. 9-10)

2.2.2.1 ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดพิษณุโลก

ปีพ.ศ. 2547 มูลค่าผลิตภัณฑ์รวมของจังหวัดพิษณุโลก ณ ราคาตลาดเท่ากับ 40,146 ล้านบาท โดยมีมูลค่าภาคเกษตรกรรม 8,721 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 22.01 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด ส่วนสาขานอกภาคเกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละ 78.28 โดยอัตราการเจริญเติบโตของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรกรรมเฉลี่ยปีพ.ศ. 2542 - 2546 เพิ่มขึ้นร้อยละ 3.36 โดยมูลค่าผลิตภัณฑ์สาขาเกษตรปี 2545 – 2546 จะมีมูลค่าเพิ่มขึ้นจากปี 2543 – 2544 เนื่องจากช่วงปี 2543 – 2544 เกิดน้ำท่วม

ตารางที่ 2.3

ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดพิษณุโลก ณ ราคาตลาด

หน่วย (ล้านบาท)	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547p
ภาคเกษตรกรรม	7,096	9,219	6,722	6,979	6,941	7,102	7,660	8,721
กสิกรรม ล่าสัตว์ ป่าไม้	6,975	9,019	6,569	6,821	6,777	6,999	7,531	8,591
ประมง	121	200	153	158	164	103	129	130
นอกภาคเกษตรกรรม	29,276	28,465	29,950	28,268	26,154	29,675	30,711	31,425
การทำเหมืองแร่และเหมืองหิน	41	29	42	41	42	53	55	66
อุตสาหกรรม	4,968	4,540	7,011	5,507	2,923	2,435	3,001	2,868
การไฟฟ้า ก๊าซ และประปา	557	679	576	590	613	624	644	840
ก่อสร้าง	3,388	2,424	3,080	2,185	2,092	2,513	2,269	2,328
การขายส่ง ขายปลีก ซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคล ของใช้ในครัวเรือน	7,317	7,115	5,824	5,927	6,031	6,726	7,310	7,940
โรงแรมและภัตตาคาร	461	375	396	442	430	488	510	521
การขนส่ง สถานที่เก็บสินค้าและการคมนาคม	1,915	1,710	1,552	1,511	1,589	1,513	1,578	1,707
ตัวกลางทางการเงิน	1,649	1,847	1,196	1,122	1,080	1,200	1,315	1,582
บริการด้านอสังหาริมทรัพย์ การให้เช่าและบริการทางธุรกิจ	1,364	1,404	1,468	1,496	1,505	1,559	1,567	1,626
การบริการราชการแผ่นดินและการป้องกันประเทศ รวมทั้งประกันสังคมภาคบังคับ	3,275	3,553	3,734	3,997	4,211	5,001	5,169	5,232
การศึกษา	2,448	2,724	2,807	3,002	3,083	4,961	5,152	3,923
การบริการด้านสุขภาพและงานสังคมสงเคราะห์	1,638	1,761	1,958	2,155	2,196	2,192	1,711	2,258
การให้บริการชุมชน สังคม และบริการส่วนบุคคลอื่น ๆ	236	281	285	273	337	386	405	510
ลูกจ้างในครัวเรือนส่วนบุคคล	20	21	21	21	22	23	25	26
ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (GPP)	36,373	37,684	36,672	35,247	33,095	36,777	38,371	40,146
Per Capita GPP (บาท)	45,388	46,835	45,389	43,569	41,247	46,038	48,229	50,653
ประชากร (1,000 คน)	801	805	808	809	802	799	796	793

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548

ภาพที่ 2.4
สัดส่วนมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดพิษณุโลก
แยกตามสาขาการผลิต ปี พ.ศ. 2547

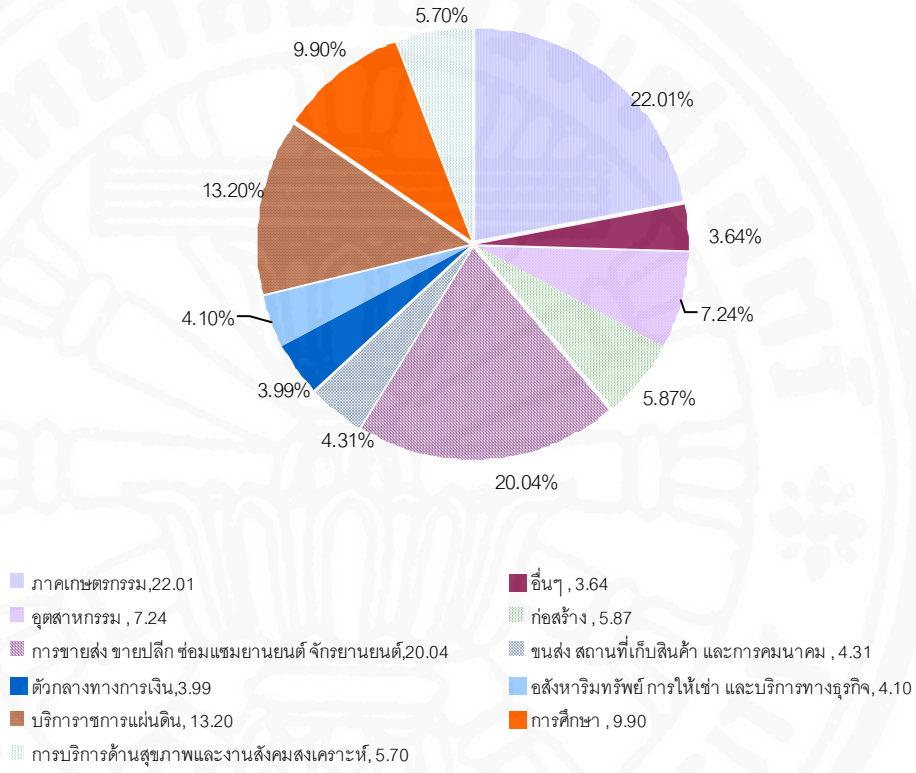

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548

2.2.2.2 ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก

<u>ผลผลิตพืช</u> พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ถั่วลิสง มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน และฝ้ายมีปริมาณผลผลิตในปีการผลิต 2546/47 จำนวน 2,450,515 ตันคิดเป็นมูลค่ารวม 6,277.99 ล้านบาท เปรียบเทียบกับปี 2545/46 มีปริมาณการผลิตเพิ่มขึ้นร้อยละ 10.63 และมูลค่าผลผลิตเพิ่มขึ้นร้อยละ 15.49 พืชเศรษฐกิจที่มีมูลค่าผลผลิตสูงสุดคือ ข้าวร้อยละ 73.94 รองลงมาข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ร้อยละ 11.30 มันสำปะหลัง ร้อยละ 6.60 และอ้อยโรงงานร้อยละ 4.84

<u>ผลผลิตปศุสัตว์</u> การปศุสัตว์ที่สำคัญของจังหวัดคือ โคเนื้อ กระบือ สุกร ไก่เนื้อ และเป็ดเนื้อ มีปริมาณการผลิตปี 2546 รวม 1,499,663 ตัว มูลค่าผลผลิต 1,493.23 ล้านบาท

เปรียบเทียบกับปีก่อนมีปริมาณการผลิตลงลดร้อยละ 28.13 แต่มีมูลค่าผลผลิตเพิ่มขึ้นร้อยละ 10.97 โดยมีมูลค่าการผลิตสูงสุด คือ โคเนื้อร้อยละ 70.19 สุกรร้อยละ 15.14 กระบือร้อยละ 1.42 ตามลำดับ

ผลผลิตด้านประมง การทำประมงในจังหวัดพิษณุโลก มีทั้งการจับสัตว์น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ และการเพาะเลี้ยง ปริมาณการผลิตปี 2546 จำนวน 3.11 ล้านตัน มูลค่าผลผลิต 123.56 ล้านบาท เปรียบเทียบกับปี 2545 ปริมาณการผลิตเพิ่มขึ้นร้อยละ 18.66 ทั้งนี้เนื่องจากการมีการแพร่ระบาดของโรคไข้หวัดนกในสัตว์ปีก ประชาชนมีการบริโภคปลาเพื่อสุขภาพ มูลค่าการผลิตสินค้าเกษตรด้านพืช ด้านปศุสัตว์ และด้านประมงของจังหวัดพิษณุโลกปี 2546 มีมูลค่าการผลิตรวมทั้งสิ้น 7,894.78 ล้านบาท โดยมีการผลิตด้านพืชสูงสุดร้อยละ 79.52 รองลงมาด้านปศุสัตว์ร้อยละ 18.91 และด้านประมงร้อยละ 1.57 ตามลำดับ

2.2.2.3 การตลาดและการแปรรูปสินค้าเกษตรของจังหวัดพิษณุโลก (คณะทำงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์เกษตรจังหวัดพิษณุโลก, 2548, น. 13-15)

จังหวัดพิษณุโลกมีความพร้อมด้านการตลาดและการแปรรูปสินค้าเกษตรขนาดใหญ่ โดยมีตลาดกลางสินค้าเกษตร และโรงงานแปรรูปสินค้าเกษตรรองรับอย่างทั่งถึง กล่าวคือ มีตลาดกลางในการส่งเสริมของกระทรวงพาณิชย์ที่สำคัญ 5 แห่ง ตลาดค้าปลีกกระจายในพื้นที่ต่างๆ ทุกอำเภอ 15 แห่ง โรงงานอุตสาหกรรมแปรรูป ไซโล ตลาดกลางของเอกชนด้านข้าว พืชไร่ พืชผัก ด้านปศุสัตว์ และด้านประมง ทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก รวม 136 โรงงาน นอกจากนั้นยังมีตลาดกลางและอุปกรณ์รองรับในการรวบรวมผลผลิตและแหล่งรับซื้อสินค้าเกษตรของสถาบันเกษตรกร (สหกรณ์ / กลุ่มเกษตรกร) รวม 17 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่การใช้อุปกรณ์และเครื่องมือด้านการตลาดกลางสินค้าการเกษตรของสถาบันเกษตรกรยังไม่เต็มประสิทธิภาพ เนื่องจากสถาบันการเกษตรยังขาดทุนหมุนเวียนในการรับซื้อผลผลิตและขาดความรู้ในบริหารจัดการธุรกิจซื้อขาย การรวบรวมผลผลิตการเกษตร อย่างไรก็ดีในพื้นที่ระดับตำบลยังมีความต้องการโรงสีข้าว ตลาดกลาง และลานตากผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าจำหน่ายผลผลิตให้สูงขึ้น ซึ่งควรดำเนินธุรกิจแปรรูปเชื่อมโยงกับพ่อค้าภาคเอกชนในท้องถิ่น

2.2.2.4 แรงงานภาคการเกษตรของจังหวัดพิษณุโลก

จำนวนประชากรปี 2547 เท่ากับ 841,524 คน อำเภอเมืองมีประชากรมากที่สุด อำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุดคือ อำเภอวัดโบสถ์ โครงสร้างประชากรประกอบด้วยวัยทำงานที่อายุ

ตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปร้อยละ 71.6 ของประชากร โดยในจำนวนนี้ประมาณร้อยละ 50.98 เป็นผู้ที่มีงานทำ ประชากรที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปและทำงานในภาคเกษตรและการประมง คิดเป็นร้อยละ 43.63 ของจำนวนประชากรในวัยแรงงานของจังหวัดพิษณุโลก มีเกษตรกรประกอบอาชีพทำนา 77,000 ครัวเรือน

2.2.3 <u>โครงสร้างการผลิตข้าวจังหวัดพิษณุโลก</u>

ข้าว นับเป็นกลุ่มสินค้าทางการเกษตรที่มีศักยภาพในการแข่งขันของจังหวัดพิษณุโลก เนื่องจากเป็นสินค้าเกษตรที่มีปริมาณการผลิตจำนวนมากทุกพื้นที่ ทั้งในฤดูนาปีและนาปรัง โดยเฉพาะในเขตอำเภอพรหมพิราม อำเภอเมือง อำเภอบางกระทุ่ม และอำเภอบางระกำ สามารถปลูกข้าวได้ตลอดทั้งปี ทั้งนี้จังหวัดพิษณุโลกมีโรงสีที่มีศักยภาพการแปรรูปเพื่อการส่งออกโดยตรง และแปรรูปเพื่อส่งพ่อค้าผู้ส่งออกรายใหญ่ในกรุงเทพ

2.2.3.1 แหล่งปลูกข้าวในจังหวัดพิษณุโลก

จังหวัดพิษณุโลกนั้นสามารถเพาะปลูกข้าวได้ทั้ง 9 อำเภอ โดยพื้นที่ที่มีการปลูกข้าวที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอพรหมพิรามมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวเจ้ามากเป็นอันดับหนึ่ง ในปี 2548 มีพื้นที่ปลูกข้าวรวม 492 พันไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอบางระกำมีพื้นที่เพาะปลูกข้าว 550 พันไร่ อำเภอเมือง 375 พันไร่ อำเภอบางกระทุ่ม 339 พันไร่ และอำเภอวังทอง 263 พันไร่

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาข้อมูลในตารางที่ 2.4 จะพบว่าช่วงปี 2545-2548 อำเภอพรหมพิราม อำเภอวัดโบสถ์และอำเภอบางระกำ มีแนวโน้มพื้นที่ปลูกข้าวลดลง ส่วนอำเภออื่นๆพื้นที่ค่อนข้างคงที่ ยกเว้นอำเภอเนินมะปราง ชาติตระการ และนครไทยที่พื้นที่ปลูกข้าวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 2.4

พื้นที่เพาะปลูกข้าว(ไร่)จังหวัดพิษณุโลกแยกตามอำเภอ ปี 2546-2548

อำเภอ	2545	2546	2547	2548p
เมือง	386,120	304,134	377,481	375,176
นครไทย	75,998	75,284	82,284	131,220
ชาติตระกาล	36,350	37,049	34,754	48,748
บางระกำ	606,056	631,145	579,656	550,369
บางกระทุ่ม	355,289	320,054	423,916	339,143
พรหมพิราม	627,012	615,560	586,070	492,747
วัดโบสถ์	131,927	124,254	118,509	97,039
วังทอง	288,721	257,429	296,769	263,129
เนินมะปราง	106,835	115,718	116,077	158,410
รวม	**2,545,909**	**2,480,627**	**2,615,516**	**2,455,981**

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร / P หมายถึง ข้อมูลเบื้องต้น, 2548 และสำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก, 2549

2.2.3.2 พันธุ์ข้าวที่ปลูกในจังหวัดพิษณุโลก

ปี 2547 พันธุ์ข้าวนาปีที่มีเนื้อที่เพาะปลูกมากที่สุดในจังหวัดพิษณุโลกได้แก่ พันธุ์ราชการไวต่อแสง ซึ่งมีเนื้อที่เพาะปลูกรวม 0.38 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 30.46 ของพันธุ์ข้าวนาปีทั้งหมดที่เพาะปลูกในจังหวัดพิษณุโลก พันธุ์ที่มีการเพาะปลูกรองลงมาได้แก่ พันธุ์ราชการไม่ไวต่อแสงมีพื้นที่เพาะปลูกรวม 0.25 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 19.64 ของพันธุ์ข้าวนาปีทั้งหมดที่เพาะปลูกในจังหวัดพิษณุโลก นอกจากนั้นพันธุ์ข้าวนาปีอื่นๆ ที่เกษตรกรนิยมเพาะปลูกได้แก่ พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 พันธุ์พื้นเมืองและพันธุ์สุพรรณบุรี 60,90

ตารางที่ 2.5
พันธุ์ข้าวนาปี : เนื้อที่เพาะปลูก เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิตและผลผลิตต่อไร่
จังหวัดพิษณุโลกปี 2547

จังหวัดพิษณุโลก	เนื้อที่เพาะปลูก (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	ผลผลิตต่อไร่ (กก.)	
				ปลูก	เก็บ
รวมทั้งจังหวัด	**1,254,791**	**1,183,414**	**658,733**	**525**	**557**
พันธุ์พื้นเมือง	120,891	110,826	49,705	411	448
กข.6	46,459	39,494	21,710	467	550
กข.15	7,238	6,246	3,333	460	534
ขาวดอกมะลิ 105	175,070	165,817	73,990	423	446
สุพรรณบุรี 60,90	119,671	112,392	67,961	568	605
ราชการไวต่อแสง	382,164	369,265	213,746	559	579
ราชการไม่ไวต่อแสง	246,466	234,602	134,835	547	575
หอมสุพรรณบุรี	20,343	16,971	10,089	496	594
ปทุมธานี 1	26,520	24,893	18,771	708	754
สุพรรณบุรี 1	109,969	102,908	64,593	587	628

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร,2548

ส่วนพันธุ์ข้าวนาปรังที่มีการเพาะปลูกมากในจังหวัดพิษณุโลกได้แก่ พันธุ์ราชการไม่ไวแสงในปี 2547 มีเนื้อที่เพาะปลูกทั้งสิ้น 0.29 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 51.43 ของพันธุ์ข้าวนาปรังทั้งหมดที่เพาะปลูก พันธุ์ที่มีการเพาะปลูกรองลงมาได้แก่ พันธุ์สุพรรณบุรี 60,90 มีพื้นที่เพาะปลูกรวม 0.11 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 19.07 ของพันธุ์ข้าวนาปรังทั้งหมดที่เพาะปลูกในจังหวัดพิษณุโลก นอกจากนั้นพันธุ์ข้าวนาปรังอื่นๆ ที่เกษตรกรนิยมเพาะปลูกได้แก่ พันธุ์สุพรรณบุรี 1 พันธุ์ชัยนาท 1 และพันธุ์ กข. ไม่ไวแสง

ตารางที่ 2.6
พันธุ์ข้าวนาปรัง : เนื้อที่เพาะปลูก เนื้อที่เก็บเกี่ยวผลผลิตและผลผลิตต่อไร่
จังหวัดพิษณุโลกปี 2547

จังหวัดพิษณุโลก	เนื้อที่เพาะปลูก (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	ผลผลิตต่อไร่ (กก.)	
				ปลูก	เก็บ
รวมทั้งจังหวัด	567,192	562,654	371,443	655	660
กข. ไม่ไวแสง	26,959	26,850	15,352	569	572
กข. ไวแสง	800	798	563	704	706
สุพรรณบุรี 60, 90	108,191	107,751	75,135	694	697
ราชการไม่ไวแสง	291,682	290,498	191,397	656	659
ราชการไวแสง	13,800	13,589	8,529	618	628
ชัยนาท 1	55,130	54,906	34,000	617	619
ข้าวหอม	11,367	11,321	7,469	657	660
สุพรรณบุรี 1	59,263	56,941	38,998	658	685

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2548

ทั้งนี้ หากพิจารณาข้อมูลจากสำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก พบว่าผลผลิตข้าวนาปีต่อไร่จะเท่ากับ 657 กิโลกรัม นาปรังเท่ากับ 708 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งจะสูงกว่าค่าเฉลี่ยจากการพยากรณ์ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรค่อนข้างมาก

2.2.3.3 ฤดูกาลปลูกข้าวในจังหวัดพิษณุโลก

การปลูกข้าวในจังหวัดพิษณุโลกจำแนกตามฤดูกาลการเพาะปลูกได้เป็น 2 ประเภท คือ ฤดูกาลปลูกข้าวนาปีและข้าวนาปรัง การผลิตข้าวในจังหวัดพิษณุโลกส่วนใหญ่เป็นการผลิตข้าวโดยอาศัยน้ำฝน ส่วนช่วงฤดูกาลที่เกษตรกรทำการเพาะปลูกข้าวนาปีจะอยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคมและจะทำการเก็บเกี่ยวประมาณเดือนตุลาคมถึงธันวาคม ส่วนข้าวนาปรังจะทำการเพาะปลูกประมาณเดือนธันวาคมถึงมกราคม และเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม โดยทั้ง 9 อำเภอในจังหวัดพิษณุโลกจะมีการปลูกทั้งข้าวนาปีและข้าวนาปรัง อำเภอที่มีการปลูกข้าวเจ้านาปีที่สำคัญมี 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอบางระกำ พรหมพิราม วังทอง บาง

กระทุ่ม เมือง และเนินมะปรางโดยผลผลิตข้าวเจ้าจาก 6 อำเภอคิดเป็นร้อยละ 92.83 ของผลผลิตข้าวเจ้าทั้งหมดในจังหวัดพิษณุโลก และมีอำเภอที่มีการเพาะปลูกข้าวเหนียวได้ 5 อำเภอซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเพาะปลูกข้าวเหนียวนาปี แต่พื้นที่ที่ทำการเพาะปลูกยังมีไม่มาก ได้แก่ อำเภอเนินมะปราง วัดโบสถ์ วังทอง นครไทย และชาติตระการ

2.2.3.4 ต้นทุนการผลิตข้าวในจังหวัดพิษณุโลก

ต้นทุนการทำนาปรังเฉลี่ยของจังหวัดพิษณุโลกเทียบกับภาคเหนือในปี 2546 พบว่าต้นทุนการผลิตข้าวนาปรังเฉลี่ยของจังหวัดพิษณุโลก ในปี 2546 มีต้นทุนรวมต่อไร่ เท่ากับ 2,371.07 บาท ซึ่งต่ำกว่าต้นทุนเฉลี่ยของภาคเหนือที่มีต้นทุนรวมการผลิตข้าวนาปรังต่อไร่ที่ 2,452.89 บาท แต่เมื่อพิจารณาต้นทุนการผลิตข้าวนาปรังรวมต่อเกวียนพบว่าต้นทุนการผลิตของเกษตรกรในจังหวัดพิษณุโลกใกล้เคียงกับต้นทุนการผลิตเฉลี่ยของภาคเหนือ โดยต้นทุนรวมต่อเกวียนของพิษณุโลกอยู่ที่ 3,659.05 บาท ขณะที่ต้นทุนของภาคเหนืออยู่ที่ 3,666.51 บาท

เมื่อพิจารณาโครงสร้างต้นทุนการผลิตข้าวนาปรังที่เกษตรกรจังหวัดพิษณุโลกต้องจ่ายเป็นเงินสดคิดเป็นร้อยละ 55.52 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด โดยส่วนใหญ่เป็นค่าแรงการเก็บเกี่ยวข้าว ค่าวัสดุ เช่น ปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืชและวัชพืช ค่าน้ำมันเชื่อเพลิงและหล่อลื่น ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรต้องจ่ายเป็นเงินสดคิดเป็นร้อยละ 81.52 ของต้นทุนการผลิตที่ต้องจ่ายเป็นเงินสด และคิดเป็นร้อยละ 45.29 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด โดยรายละเอียดโครงสร้างต้นทุนการผลิตข้าวนาปรังเฉลี่ยของจังหวัดพิษณุโลกและภาคเหนือโดยแยกเป็นเงินสดและไม่เป็นเงินสดแสดงดังตารางที่ 2.7 ส่วนผลตอบแทนที่ได้รับดังแสดงตารางที่ 2.8

ตารางที่ 2.7

โครงสร้างต้นทุนการผลิตข้าวนาปรังเฉลี่ยของ จ.พิษณุโลกและภาคเหนือ ปี 2546

รายการ	ภาคเหนือ			พิษณุโลก		
	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวม	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวม
1. ต้นทุนผันแปร	1,321.56	699.98	2,021.54	1,316.57	675.66	1,992.23
1.1 ค่าแรงงาน	478.58	530.50	1,009.08	471.11	502.96	974.07
เตรียมดิน	86.91	211.26	298.17	111.13	189.27	300.40
ปลูก	12.90	17.05	29.95	5.51	24.87	30.38
ดูแลรักษา	42.74	252.91	295.65	17.71	265.17	282.88
เก็บเกี่ยว	336.03	49.28	385.31	336.76	23.65	360.41
1.2 ค่าวัสดุ	798.29	145.81	944.10	800.94	149.85	950.79
ค่าพันธุ์	38.31	145.13	183.44	19.49	148.98	168.47
ค่าปุ๋ย	332.39	0.28	332.67	326.80	-	326.80
ค่ายาปราบศัตรูพืชและวัชพืช	229.75	-	229.75	249.44	-	249.44
ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและหล่อลื่น	148.08	-	148.08	160.35	-	160.35
ค่าอุปกรณ์การเกษตรและวัสดุอื่นๆ	44.31	0.40	44.71	42.82	0.86	43.68
ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์การเกษตร	5.45	-	5.45	2.04	0.01	2.05
1.3 ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน	44.69	23.67	68.36	44.52	22.85	67.37
2. ต้นทุนคงที่	-	431.35	431.35-	-	378.84	378.84
ค่าเช่าที่ดิน	-	414.90	414.90	-	357.68	357.68
ค่าเสื่อมอุปกรณ์การเกษตร	-	13.94	13.94	-	17.42	17.42
ค่าเสียโอกาสเงินลงทุนเครื่องมืออุปกรณ์	-	2.51	2.51	-	3.74	3.74
3. ต้นทุนรวมต่อไร่	1,321.56	1,131.33	2,452.89	1,316.57	1,054.50	2,371.07
4. ต้นทุนรวมต่อเกวียน	1,975.43	1,691.08	3,666.51	2,031.74	1,627.31	3,659.05

ที่มา : ศูนย์สารสนเทศการเกษตร, 2548

ตารางที่ 2.8

ต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนข้าวนาปรังเฉลี่ย จ. พิษณุโลกและภาคเหนือปี 2546

รายการ	ภาคเหนือ			พิษณุโลก		
	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวม	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวม
ต้นทุนรวมต่อไร่	1,321.56	1,131.33	2,452.89	1,316.57	1,054.50	2,371.07
ต้นทุนรวมต่อเกวียน	1,975.43	1,691.08	3,666.51	2,031.74	1,627.31	3,659.05
ราคาที่เกษตรกรขายได้ที่ไร่นา(บาท/เกวียน)	4,564	-	4,564	4,538	-	4,538
ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่	1,731.76	-	600.43	1,624.05	-	569.55
ผลตอบแทนสุทธิต่อเกวียน	2,588.58	-	897.50	2,506.25	-	878.94

ที่มา : ศูนย์สารสนเทศการเกษตร, 2548

2.2.4 โครงสร้างการตลาดสินค้าข้าวจังหวัดพิษณุโลก

2.2.4.1 ราคาข้าวและผลตอบแทนการปลูกข้าวในจังหวัดพิษณุโลก

ในปี 2546 ราคาข้าวเปลือกโดยเฉลี่ยที่เกษตรกรพิษณุโลกขายได้ที่ไร่นาอยู่ 4,538 บาทต่อเกวียน ซึ่งต่ำกว่าราคาที่เกษตรกรขายได้ที่ไร่นาเฉลี่ยของภาคเหนือที่ราคา 4,564 บาทต่อเกวียนเล็กน้อย ซึ่งระดับราคาที่เกษตรกรขายได้ที่ระดับนี้ทำให้เกษตรกรได้ผลตอบแทนสุทธิรวมเป็นจำนวนเงิน 878.94 บาทต่อเกวียน

2.2.4.2 วิถีการตลาดข้าวจังหวัดพิษณุโลก

สำหรับด้านการตลาด ในปี 2547 จังหวัดพิษณุโลกมีผลผลิตข้าวเจ้าเปลือกออกสู่ตลาดรวม 1.66 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 33.46 ของผลผลิตข้าวเปลือกทั้งหมดในภาคเหนือหรือร้อยละ 6.80 ของผลผลิตข้าวเปลือกทั้งหมดของประเทศ โดยผลผลิตข้าวเปลือกส่วนใหญ่ร้อยละ 56 จะส่งเข้าโรงสีข้าวภายในจังหวัด ซึ่งในจำนวนนี้หลังจากสีได้เป็นข้าวสารแล้วจะถูกกระจายต่อไปยังผู้ค้าข้าวสารในกรุงเทพฯและต่างจังหวัดเป็นสัดส่วนร้อยละ 22.81 ผู้ค้าข้าวสารในจังหวัดสัดส่วนร้อยละ 21.84 กระจายเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวในพื้นที่ร้อยละ 11.2 และส่งออกต่างประเทศโดยตรงร้อยละ 0.56 ส่วนข้าวเปลือกที่เหลือร้อยละ 44 จะส่งเข้าสู่โรงสีข้าว

และตลาดข้าวเปลือกในต่างจังหวัด ซึ่งจะเห็นได้ว่าผลผลิตข้าวเปลือกและข้าวสารของจังหวัดพิษณุโลกกว่าครึ่งหรือร้อยละ 66.4 ถูกส่งออกไปจำหน่ายนอกพื้นที่ทั้งจังหวัดใกล้เคียงและกรุงเทพมหานคร รายละเอียดดังภาพที่ 2.5 และ 2.6

ภาพที่ 2.5
ผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการค้าข้าว

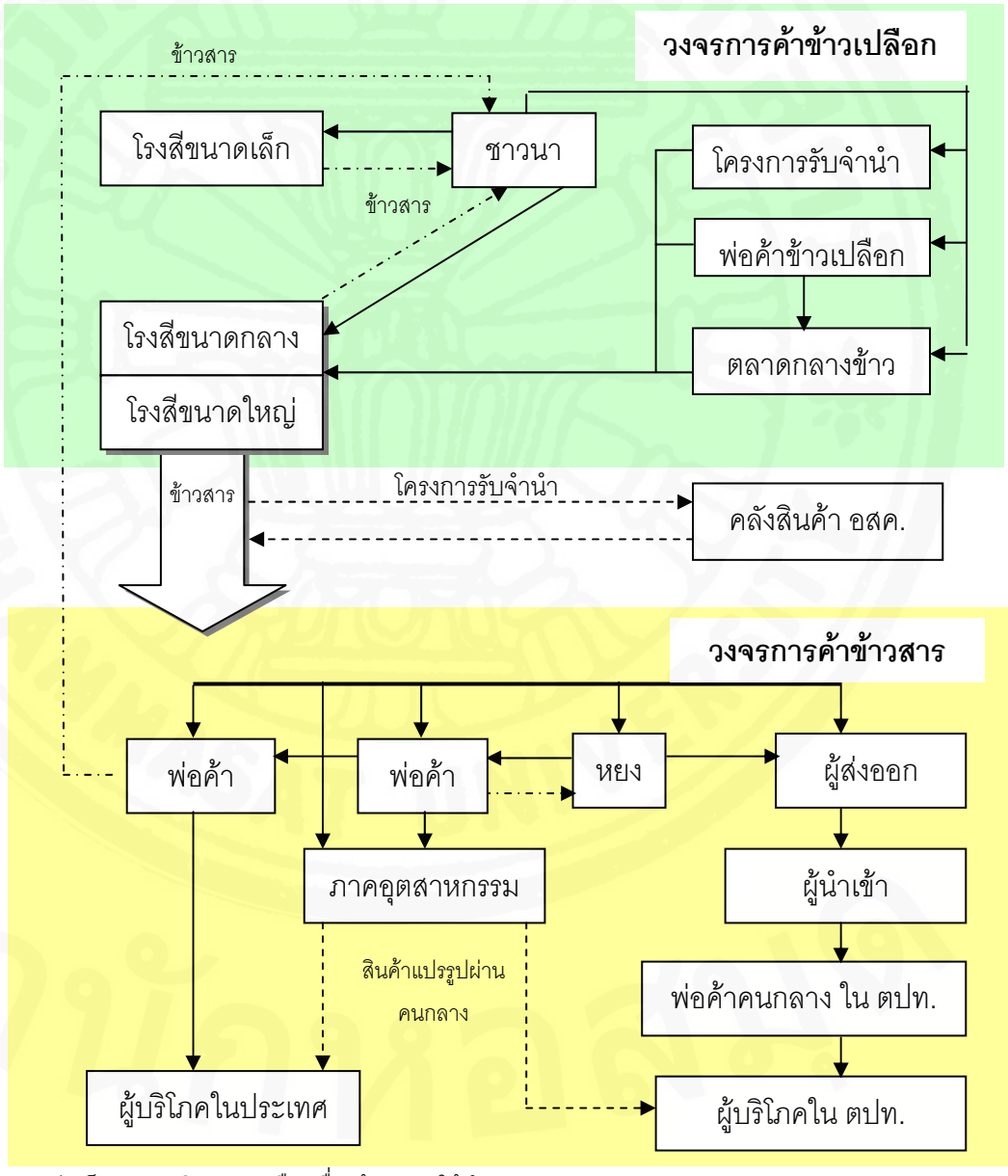

ที่มา : ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ , การเมืองเรื่องข้าวภายใต้อำนาจรัฐทุนผูกขาด

ภาพที่ 2.6

วิถีตลาดข้าวในจังหวัดพิษณุโลก

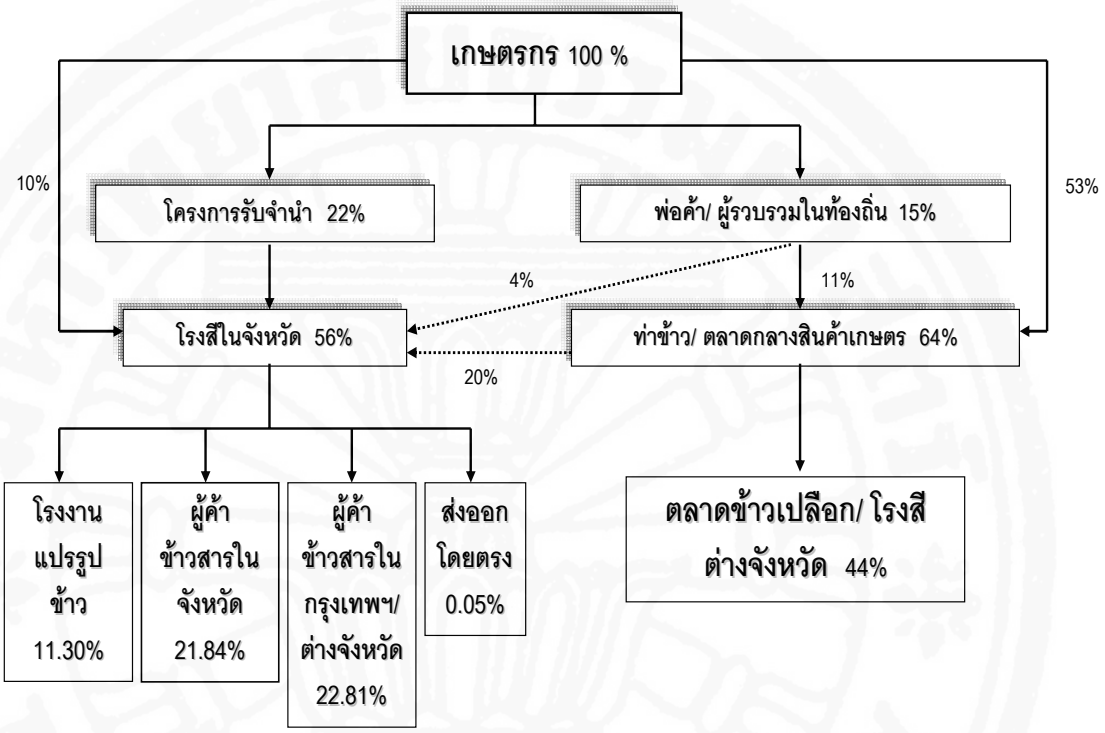

ที่มา : สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก, 2548

การซื้อขายข้าวระดับไร่นาคิดเป็นร้อยละ 10 ของปริมาณข้าวที่ผลิตได้ โดยการรวบรวมของผู้ค้าที่ให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิตซึ่งไม่สามารถสืบทราบจำนวนผู้ค้าข้าวในขั้นตอนนี้ได้

สำหรับการซื้อขายข้าวในระดับท้องถิ่นคิดเป็นร้อยละ 89 ของปริมาณผลิต โดยการรวบรวมของผู้ประกอบการโรงสี ตลาดกลางสินค้าเกษตร และลานตากหรือท่าข้าวย่อยแยกเป็น

โรงสี	65	แห่ง
ตลาดกลางสินค้าเกษตร	3	แห่ง
สหกรณ์การเกษตรและกลุ่มเกษตร	9	แห่ง
ท่าข้าวย่อย	30	แห่ง

โดยการซื้อขายข้าวในระดับท้องถิ่นในปีเพาะปลูก 2546/47 ของจังหวัดพิษณุโลกมีปริมาณรวมทั้งสิ้น 0.822 ล้านตัน เพิ่มขึ้นจากปี 2545/ 46 ร้อยละ 19.13

ตารางที่ 2.9

การซื้อขายข้าวระดับท้องถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก

ชนิดสินค้า	ปริมาณการซื้อขายระดับท้องถิ่น (ตัน)		
	2544/ 45	2545/ 46	2546/ 47
ข้าวนาปี	517,310.72	333,183.96	492,103.25
ข้าวนาปรัง	308,510.49	357,755.08	330,584.27
รวม	825,821.21	690,939.04	822,687.52

ที่มา : สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก, 2548

ส่วนการซื้อขายข้าวระดับภูมิภาคคิดเป็นร้อยละ 1 ของปริมาณทั้งหมด ในด้านการส่งออกนั้นปัจจุบันผู้ประกอบธุรกิจส่งออกข้าวของจังหวัดพิษณุโลกมีเพียง 3 ราย ในปี 2546/ 47 จังหวัดพิษณุโลกมีการส่งออกข้าวเพียง 9,243 ตันเท่านั้น ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี 2545/46 ถึงร้อยละ 19.07 แสดงดังตาราง 2.10

ตารางที่ 2.10

การส่งออกข้าวของจังหวัดพิษณุโลก

ชนิดสินค้า	ปริมาณการส่งออก (ตัน)		
	2544/ 45	2545/ 46	2546/ 47
ข้าวนาปี	5,812.48	3,743.64	5,529.25
ข้าวนาปรัง	3,466.41	4,019.72	3,714.43
รวม	9,278.89	7,763.36	9,243.68

ที่มา : สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก, 2548

2.2.4.3 ปริมาณความต้องการข้าวในจังหวัดพิษณุโลก

เนื่องจากคนไทยรับประทานข้าวเป็นอาหารหลักซึ่งโดยเฉลี่ยจะรับประทานข้าวคนละ 200 กิโลกรัมข้าวสารต่อปี ดังนั้นความต้องการใช้ข้าวในจังหวัดพิษณุโลกนั้น ประมาณการได้ว่าภายในจังหวัดมีความต้องการใช้ข้าวเพื่อการบริโภคประมาณ 185 พันตันต่อปี ส่วนเมล็ดพันธุ์ที่เก็บเอาไว้ทำพันธุ์พบว่ามีปริมาณร้อยละ 1 ของปริมาณผลผลิตทั้งหมดหรือประมาณ 175 ตัน